

ՎԱՆԻՆԵ ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ԻՐԱՎԱՆԱԽՏՈՒՄ ԵՎ ԻՐԱՎԱՔԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Սույն հոդվածում հանգամանորեն քննարկվում է իրավախախտման և իրավաբանական պատասխանատվության փոխկապակցվածության հետ կապված տեսական և գործնական հիմնախնդիրները:

Հիմնարարներ- իրավախախտում, իրավաբանական պատասխանատվություն, իրավական կառուցակարգ, իրավունքի համակարգ, իրավահարաբերություն:

Իրավակիրառ պրակտիկայում իրավունքի գործնական մեխանիզմը հաշվարկված է ոչ միայն հարթ, առանց կոնֆլիկտների աշխատանքի համար, այլ նաև այնպիսի իրավիճակների, երբ պահանջվում է «ուժային միջամտություն», որն առավել արդյունավետ իրականացվում է պետության կողմից: Այն դեպքում, երբ սուբյեկտները ունակ չեն ինքնուրույն իրականացնել իրենց պատկանող իրավունքները կամ կատարել սեփական պարտականությունները, նրանց օգնության է գալիս պետությունը՝ իրականացնելով իրավակիրառական գործունեություն: Սակայն պետության միջամտությունը անհրաժեշտ է նաև այն ժամանակ, երբ որևէ մեկը չի կատարում սեփական իրավաբանական պարտականությունները, խախտում է հաստատված իրավական արգելքները, ոտնձգություն կատարում այլ անձանց իրավունքների նկատմամբ, այսինքն այն դեպքում, երբ իրավախախտում է կատարվում:

Ինչպես իրավունքի ընդհանուր տեսության այլ հարցերում, իրավախախտման հասկացության մեկնաբանությունը կախված է գիտնականի՝ այս կամ այն գիտական դպրոցին պատկանելիությունից, նրա իրավաընկալման տեսակից: Եթե մեկնաբանվի իրավունքը որպես ընդհանուր սոցիալական երևույթ (այլ ոչ միայն պետականորեն հաստատված), ապա նաև իրավախախտման երևույթի վերաբերյալ կարելի է խոսել ընդհանուր սոցիալական դրույթներից: Այս դեպքում իրավախախտման տակ անհրաժեշտ է հասկանալ սուբյեկտի կողմից որևէ ցանկացած մեղսավոր խախտումը (և համապատասխան իրավական պարտականությունների չկատարումը): Նման խախտումների առանձնահատկությունը կայանում է նրանում, որ դրանք ոչ միշտ են կապված նորմատիվ, ամրագրված սանկցիաների հետ և հաճախ չեն հանգեցնում կազմա-

կերպված ֆիզիկական հարկադրանքի միջոցների, սակայն ամենից առաջ ենթադրում են հոգեբանական ազդեցության և սոցիալական պաշտպանության միջոցներ: Սոցիալական իրավունքի առավել կառուցվածքային տարատեսակություններում (օրինակ, եկեղեցական իրավունքում) իրավախախտումների շրջանակը եզրագծված է բավականին խիստ և տարբերվում է պատմական հաստատված իրավախախտումների կազմից միայն սանկցիաների կիրառման գործընթացներով և բնույթով:

«Իրավախախտում» հասկացությունը իր առանձնահատկությունը ստանում է այն ժամանակ, երբ խոսք է գնում իրավունքի պետական կազմակերպման վերաբերյալ: Թվում է, որ այստեղ առավել տեղին կլինի դրա ֆորմալ-իրավաբանական սահմանումը: Նման դիրքորոշումից իրավախախտում, բոլոր մնացյալ ֆորմալ պայմանների դեպքում, կհանդիսանա ցանկացած արարք, որը կխախտի օրենսդրորեն հաստատված արգելքը:

Իրավաբանական պատասխանատվության ազդեցությունը արտահայտվում է ոչ դրա կոշտությամբ կամ խստությամբ, այլ անխուսափելիությամբ: Անխուսափելիության սկզբունքը օրենսդրության մեջ ամրագրված հիմնարար գաղափար է, որը ամփոփվում է հասարակական վտանգավոր արարքների համար իրավաբանական պատասխանատվության պարտադիր հաստատման, իրավական կարգադրությունների պարտադիր պահպանման և իրավախախտման նկատմամբ դատապարտման, արդարացի, մարդասիրական, անհատականացված իրավական պատասխանատվության միջոցների կիրառությամբ պետության լիազորված մարմինների պարտադիր ռեակցիայի մեջ:

Ցանկացած իրավախախտում պետք է հանգեցնի պետության կողմից համապատասխան արձագանքի: Այդ արձագանքը արտահայտվում է

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

իրավախախտի անխուսափելի պատժի և խախտված հասարակական հարաբերությունների վերականգնման մեջ: Պատիժը, որպես անխուսափելի արձագանք, իրականացվում է ոչ թե իր համար, այլ անխուսափելիության այլ ասպեկտի համար, որպեսզի սուբյեկտը ապագայում չխախտի իր վրա դրված պարտականությունները: Դա նաև նպաստում է պատժիչ և վերականգնողական գործառույթների հետ դաստիարակչական և մասնակի կանխարգելիչ գործառույթների իրականացմանը, քանի որ միայն պատիժը չի կարող ապահովել իրավաբանական պատասխանատվության անխուսափելիությունը:

Դժբախտաբար, ժամանակակից իրականությունը վկայում է անխուսափելիության սկզբունքի հաճախակի խախտումների, իսկ համապատասխանաբար նաև իրավական պատասխանատվության դիսֆունկցիաների արտահայտման վերաբերյալ: Ըստ անվանի քրեագետների վկայության հանցագործությունների բացահայտման բարձր մակարդակը վկայում է լատենտ հանցագործության բարձր մակարդակի վերաբերյալ¹:

Իրավաբանական պատասխանատվությունը չի հանգեցվում և լուծվում «պարտականություն», «իրավաչափ վարքագիծ», «խրախուսում», «պարտականության գիտակցում», «պարտականությունների նկատմամբ կամային վերաբերմունք» հասկացությունների:

Առաջին. իրավաբանական պատասխանատվությունը՝ պատշաճ կամ պահանջվող վարքագծի ձև և չափորոշիչ է: Պարտականության հիմքում տեղակայված է իրավաբանական ամրագրված անհրաժեշտությունը: Մեկ պարտականությունը չի կարող բնութագրել ամբողջ պատասխանատվությունը: Այն չի կարող իրականացվել առանց իր հիմքի՝ իրավական նորմի: Պատշաճ կերպով (իրավաչափ) գործելու պարտականությունը իր վիճակագրությամբ ապագա վարքագծային մոդելների ձևով բնութագրում է պատասխանատու վարքագիծը և իրավաբանական պատասխանատվությունը, սակայն չի հանգեցվում վերջիններիս: Իրավաբանական նորմը հանդիսանում է իրավաբանական պատասխանատվության հիմքը:

Երկրորդ. իրավաբանական պարտականությունը, ինչպես նաև ամբողջ իրավունքը, ամենից առաջ, հաշվարկված է գիտակցված և կամային վարքագծի համար: Անձի՝ որպես պատասխանատու և իրավաչափ գործողությունների սուբյեկտի գնահատման համար անհրաժեշտ է պարտականությունների գիտակցում և դրանց նկատմամբ կամային վերաբերմունք: Այս գիտակցվածությունը արտահայտվում է դրական հոգեբանական վերա-

բերմունքի միջոցով, սակայն չի հանգեցվում վերջինին, քանի որ դրական վերաբերմունքը պետք է արտահայտվի իրական իրավաչափ վարքագծի մեջ: Պարտքի, պատասխանատվության գագաղությունը, դրական հոգեբանական վերաբերմունքը չի հանդիսանում պատասխանատվություն. դա իրավաչափ և պատասխանատու վարքագծի սուբյեկտիվ կողմն է: Սուբյեկտիվ կողմը չի կարող գոյություն ունենալ առանց իր օբյեկտիվ հիմքի, իրավաբանական պատասխանատվության կայուն արտահայտման:

Երրորդ. իրավաբանական պատասխանատվությունը նույնական չէ պարտականությունների հետ, քանի որ պարտականությունը իրականացվում է գիտակցված, կամային, իրավաչափ վարքագծում՝ պատասխանատվության արտաքին արտահայտման մեջ: Կամավոր պատասխանատվության դինամիկան սկսվում է իրավաբանական պատասխանատվության իրականացման պահից:

Չորրորդ. իրավահարաբերությունները, որոնց մասնակից հանդիսանում է պատասխանատու սուբյեկտը, ծագում և գործում են իրավական նորմի հիման վրա: Իրավաչափ վարքագիծը իրականացվում է կարգավորվող իրավահարաբերությունների շրջանակներում: Ինչպես ցանկացած իրավահարաբերության մեջ, սուբյեկտի պարտականություններին անխուսափել ուղեկցում է համապատասխան իրավունքը: Իրավահարաբերության սուբյեկտի պարտականությունը ապահովվում և երաշխավորվում է պետության կողմից: Որոշակի գործողությունների կատարման կամ դրանցից ձեռնպահ մնալու անհրաժեշտությունը ապահովվում է համոզմամբ, հարկադրությամբ և խրախուսմամբ:

Հինգերորդ. իրավական արժեքավոր իրավաչափ արարքների գնահատականը հանդիսանում է իրավաբանական պատասխանատվության գործադրման և դինամիկայի զարգացման արդյունք: Հնարավոր է նման գնահատականի երեք տարբերակ. պետության կողմից լռեձայն հավանություն (չկա անհրաժեշտություն ռեակցիա տալ ցանկացած իրավաչափ արարքի վերաբերյալ), համապատասխան ստուգման իրականացում և որպես արդյունք՝ ընթացակարգային որոշում, որը հաստատում է իրավաչափ որոշման փաստը (օրինակ, անձի գործողությունների անհրաժեշտ պաշտպանությանը, խիստ անհրաժեշտությանը, հիմնավորված ռիսկին, ֆիզիկական հարկադրությանը համապատասխանող ընդունումը), խրախուսում:

Պատասխանատվության գնահատման երկրորդ և երրորդ տարբերակները իրականացվում են ընթացակարգային ձևով:

Իրավաբանական պատասխանատվությունը

իրավահարաբերությունների մասնակիցների կողմից իրավական կարգադրագրերի օբյեկտիվորեն պայմանավորված, օրենքով հաստատված և պետության կողմից պաշտպանվող պահպանության պարտականությունն (անհրաժեշտությունն) է, իսկ դրանց խախտման դեպքում՝ իրավախախտի դատապարտում, նյութական կամ անձնական ոչ նյութական բնույթի իրավունքների սահմանափակման կրելու պարտականությունը: Իրավաբանական պատասխանատվության մեջ նորմատիվորեն ամրագրված է իրավաբանական պատասխանատվության իրականացման ինչպես պոզիտիվ, այնպես նաև նեգատիվ ասպեկտները:

Ըստ մեր տեսակետի՝ հատկապես հարցի նման առաջադրումն է համապատասխանում հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորումների ժամանակակից պահանջներին, քանի որ պոզիտիվ պատասխանատվությունը առանց իրավունքի նորմերում նեգատիվ պատասխանատվության ամրագրման անպաշտպան է, իսկ նեգատիվ պատասխանատվությունը առանց պոզիտիվի՝ անիմաստ: Իրավաբանական պատասխանատվությունը՝ որպես ամբողջական իրավաբանական երևույթ, իրականացնում է կարգավորիչ-ստատիկ գործառույթ, հանդիսանում ամենից առաջ իրավունքի նորմերում շարադրված պատասխանատու և պատշաճ վարքագծի նմուշ, ինչին նաև կողմնորոշում են իրավունքի սուբյեկտներին, և որի պատճառով հանդիսանում է բազային: Իրավաբանական պատասխանատվության սահմանման մեջ ընդգրկել ենք նաև նեգատիվ ասպեկտը, սակայն դա չի նշանակում, որ այն միշտ է իրականացվում: Սակայն այն անհրաժեշտ է, քանի որ ցուցում է սուբյեկտին, թե ինչ անբարենպաստ հետևանքներ կհաստատվեն նրա համար իրավունքի նորմի խախտման դեպքում: Միամտություն է կարծել, որ հասարակական հարաբերությունների բոլոր սուբյեկտները կպահպանեն իրավունքի նորմերը միայն օրենքի նկատմամբ հարգանքից մղվելով: Այդ իսկ պատճառով ևս մեկ անգամ ընդգծում ենք, որ պոզիտիվ պատասխանատվությունը առանց նեգատիվի անպաշտպան է, ինչը չի նշանակում նեգատիվ պատասխանատվության պարտադիր իրականացում, քանի որ դրա իրականացումը հնարավոր է միայն անպատասխանատու վարքագծի (իրավախախտման) ակտի դեպքում, սակայն այս ասպեկտը տեղադրված է միասնական պատասխանատվության մեջ և, ազդելով հոգեբանական մակարդակում (կամքի և գիտակցության վրա), մասնակցում է իրավաբանական պատասխանատվության իրականացման պոզիտիվ ասպեկտի ապահովման մեջ: Պատասխանատվու-

թյունը ազդեցիկ և արդյունավետ է միայն իր տարբեր ասպեկտների փոխգործունեության մեջ, որոնք էլ իրենց համախմբում կազմում են որպես ամբողջական իրավական երևույթ պատասխանատվության հասկացությունը:

Իրավաբանական պատասխանատվությունը որպես ամբողջական իրավական երևույթ, հանդիսանում է անձի իրավական դրության երաշխիք և էական կողմը: Այլ երաշխիքների հետ զուգահեռ այն կողմնորոշված է իրավունքներից և ազատություններից օգտվելու իրական հնարավորությունների ստեղծմանը: Այլ խոսքերով, իրավաբանական պատասխանատվությունը կողմնորոշված է նրան, որ քաղաքացիների կողմից իրավունքների և ազատությունների կիրառությունը անբաժանելի է իրենց պարտականությունների կատարումից և չպետք է վնասի անհատի, հասարակության և պետության շահերը:

Իրավական պետությունը, որի կառուցումը Հայաստանի Հանրապետության համար հանդիսանում է հիմնական նպատակներից մեկը, ենթադրում է մարդու և քաղաքացու համար ազատության առավելագույն աստիճանը և սահմանում «թույլատրվում է ամենը, ինչ արգելված չէ օրենքով» սկզբունքով: Հատկապես նման հասարակության մեջ, որպես հասարակական կյանքի կարգավորիչ, իրավունքը ստանձնում է ոչ այնքան հասարակական հարաբերությունների պաշտպանության, որքան դրանց կարգավորման գործառույթները, իսկ իրավաբանական պատասխանատվությունը արտահայտվում է ամենից առաջ հասարակական հարաբերությունների մասնակիցների՝ իրենց պարտականությունների նկատմամբ պատասխանատու վերաբերմունքում և առկա իրավունքների ու ստանձնած պարտականությունների բարեխիղճ իրականացման մեջ:

Որոշ հեղինակներ պատասխանատվությունը, սահմանում են որպես համակարգ:

Նման իրավիճակում ակնհայտ է դառնում, որ իրավաբանական պատասխանատվության համակարգը իրավունքի նորմերի և ինստիտուտների համախմբում է, որոնց պահպանումը ապահովում է իրավակարգը, իսկ իրավախախտումների դեպքում դրանց կիրառությունը վերականգնում է իրավակարգը: Դրա հետ կապված իրավաբանական պատասխանատվությունը անհրաժեշտ է տարբերակել անձի կողմից իր պարտականությունների հարկադրական կատարումից, որտեղ հարկադրությունը հանդես է գալիս որպես իրավունքի պաշտպանության միջոց:

Կարևոր է նշել, որ իրավական նորմերով ձևավորված հասարակական ռեակցիան պետք է

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

նախատեսի իրավաբանական պատասխանատվության տվյալ տեսակի նյութական-իրավական և դատավարական ասպեկտին հարաբերություն ունեցող բոլոր էական հարցերի կարգավորումը: Բացի դրանից, օրենսդրի կամքի արտահայտումը պետք է ձևակերպվի և շարադրվի որոշակիության բավարար աստիճանով՝ բացառելով երկակի մեկնաբանությունը:

Իրավական նորմերի մեկնաբանությամբ բոլոր խնդիրները չեն լուծվում, առավել ևս միասնական իրավական հունում: Յուրաքանչյուր իրավակիրառող ունի իր տեսանկյունները:

Իրավաբանական պատասխանատվության իրավախախտի ենթարկման իրավական կարգավորման համալիր բնույթը էական աստիճանով կախված է ծագող իրավահարաբերությունների առանձնահատկություններից: Բանը նրանում է, որ իրավաբանական պատասխանատվության իրավախախտի ենթարկման ցանկությունը չի կարող կրել բացարձակ բնույթ: Պատասխանատվության պետք է ենթարկվի միայն մեղավոր անձը (բացառությամբ քաղաքացիական իրավաբանական պատասխանատվության որոշ դեպքերի): Այդ իսկ պատճառով խնդիրը կայանում է նրանում, որ բացառվի իրավաբանական պատասխանատվության անհիմն ենթարկումը: Իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկման հիմնավորվածության հասկացությունները ունեն մի քանի չափումներ:

Այսպես, իրավաբանական պատասխանատվության նյութական-իրավական ասպեկտում պարտադիր է պահանջի պահպանությունը, որ իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկվող անձը պետք է իմանա, թե ինչ իրավախախտման վերաբերյալ է խոսք գնում, ինչպես նաև նրա վերաբերյալ, որ իրավաբանական պատասխանատվության միջոցները պետք է իրավախախտմանը համարժեք լինեն: Նման գնահատականը հեշտ է տալ քաղաքացիական-իրավական և նյութական իրավաբանական պատասխանատվության նկատմամբ, քանի որ, ըստ էության, խոսք է գնում խախտված նյութական իրավունքների վերականգնման վերաբերյալ: Բարոյական վնասի նկատմամբ դա բարդ է իրականացնել: Ինչ վերաբերվում է կարգապահական, վարչական և քրեական իրավաբանական պատասխանատվությանը, ապա այստեղ մնան տեսակի կողմնորոշիչները բացակայում են. այդ իսկ պատճառով սոցիալական արդարության վերականգնման, կատարվածի փոխհատուցման համար պահանջվում են իրավախախտի վրա ազդեցության այլ եղանակներ: Ընդ որում, մնան ազդեցության փոփոխման չափորոշ-

իչները իրավաբանական պատասխանատվության յուրաքանչյուր նշված երեք ռեպրեսիվ տարբերակներում միանման չեն, քանի որ համապատասխան իրավախախտումները տարբերվում են հակաիրավական գործողությունների (անգործության) բնույթով և դրանց վտանգավորության աստիճանով: Շատ կարևոր է բացառել կրկնակի կամ կրկնվող պատասխանատվության փաստերը non bis in idem, սկզբունքին համաձայն: Կարևոր է, որ իրավաբանական պատասխանատվությունը հասարակության կողմից ընդունվի եթե ոչ հավանությամբ, թեկուզ գիտակցաբար²:

Ելնելով բերված փաստարկներից՝ կարելի է կատարել եզրակացություն, ըստ որի՝ իրավաբանական պատասխանատվության անձի ենթարկման փաստը չի հանդիսանում հասարակության ռեակցիա բառիս բուն իմաստով: Նույնիսկ եթե խոսք է գնում վարչական կամ քրեական պատասխանատվության վերաբերյալ, առկա է կոնկրետ իրավախախտման նկատմամբ պետական իշխանության մարմինների արձագանքը: Առավել ևս հասարակության արձագանքի վերաբերյալ չի կարելի խոսել պատասխանատվության կարգապահական և նյութական (սահմանափակման) տեսակները նախատեսող նորմերի կիրառության դեպքում:

Շարադրվածի հաշվառմամբ կարծում ենք, որ իրավաբանական պատասխանատվությունը իրենից ներկայացնում է նյութական և դատավարական նորմերով ձևակերպված ըստ հանրային շահերի պաշտպանության հասարակության հատուկ իրավական ռեակցիան՝ իրավախախտին իր համար անբարենպաստ հետևանքների կրման նպատակներով (որպես տարբերակներ՝ իրավախախտին անբարենպաստ հետևանքների կրմանը հանգեցման նպատակներով): Անկասկած, կոնկրետ դեպքում տեղի է ունենում նաև մասնավոր շահերի պաշտպանություն: Սակայն իրավական պաշտպանության իրավական մեխանիզմում մասնավոր շահերը անդեմանում են: Միևնույն ժամանակ տեղի է ունենում դրանց միավորում հանրային շահերի հետ:

Տվյալ սահմանումը էական աստիճանով է համապատասխանում համապարփակության պահանջներին: Այն ընդգծում է իրավաբանական պատասխանատվության ինստիտուցիոնալությունը, չի բացառում ինչպես մեղավորի՝ պատասխանատվության ենթարկման, այնպես նաև անմեղի արդարացման հնարավորությունները: Միևնույն ժամանակ չեն բացառվում վնասի պատճառման համար մեղավորության բացակայության դեպքում քաղաքացիական-իրավական պատասխանատվության ենթարկման դեպքերը:

Իրավաբանական պատասխանատվության մասն ընկալումը ենթադրում է իրավախախտի վրա ազդեցության բոլոր առկա եղանակները, ինչպես վերականգնողականը կամ փոխհատուցումայինը, այնպես նաև պատժիչը կամ ռեպրեսիվայինը: Բացի դրանից, նման մոտեցումը չի բացառում անհրաժեշտ դեպքերում պետական հարկադրանքի կիրառում: Եվս մեկ դրական կողմը կայանում է նրանում, որ բերված սահմանումը համաձայնեցվում է իրավունքի ընդհանուր տեսության հետ և հնարավորություն ընձեռնում հաշվի առնել իրավաբանական պատասխանատվության բոլոր տեսակների առանձնահատկությունները:

Մեզանում իրավական պետության կայացման ժամանակակից փուլում իրավաբանական պատասխանատվության էության ընկալումը հատկապես կարևոր է քաղաքական, տնտեսական և իրավական բարեփոխումների իրականացման համար: Այն կարդարացնի հասարակական սպասումները, եթե համապատասխանի ընդհանուր ընդունված օրինականության, արդարության և անխուսափելիության սկզբունքներին: Չնայած հակաիրավական գործողությունների կատարման ամբողջ պայմանների, պատճառների և դրդիչների բազմաձևությանը, դրանք բոլորը օժտված են ընդհանուր հատկանիշներով, ինչն էլ հնարավորություն է տալիս ֆորմալ բնութագրել դրանց որպես իրավախախտումներ:

1. Բոլոր իրավախախտումները իրենցից ներկայացնում են մարդկանց արարքներ: Դա նշանակում է, որ հակաիրավական վարքագիծը միշտ արտահայտվում է իրենցից գործողություն կամ անգործություն ներկայացնող արտաքին արարքներում: Մարդկային գիտակցության, մտքի, էմոցիաների, ապրումների ներքին ակտերը, եթե դեռ չեն փոխանցվել արտաքին արարքների, չեն ստացել հաղորդակցական նշանակություն, չեն կարող գերակայող իրավագիտակցությանը համապատասխան ձևավորել իրավախախտման կազմը:

2. Մարդու արարքը միայն այն ժամանակ է ստանում իրավախախտման նշանակություն, երբ այն, խախտելով իրավական հաղորդակցությունը, ծնում է բացասական պատասխան ռեակցիա պետության և հասարակության կողմից:

Իրավական հաղորդակցությունները գործում են կոնտինուալ (անխզելիության) սկզբունքին համապատասխան: Դա նշանակում է, որ իրավախաբերությունների սուբյեկտների իրավունքները և պարտականությունները չպետք է ընդհատվեն իրավական հաղորդակցության մասնակիցների կամքին դեմ: Սոցիալ-հոգեբանական իմաստով նման արարքը մեկնաբանվում է որպես հասարա-

կական վտանգավոր արարք, որին անհրաժեշտ է սոցիալական հակադրություն: Արարքի հասարակական վտանգավորության հասկացությունը ենթադրում է անձնական կամ հասարակական շահերին վնասի պատճառում և դրա սոցիալական գնահատականը: Ինչպես հաղորդակցական-իրավական հարաբերությունները հասարակության կողմից ընդունվում են պոզիտիվ արժեքի, բարության ձևի որակով, այդպես էլ դրանց խախտումը գնահատվում է որպես վնասի պատճառում, այսինքն՝ որպես այն, ինչին անհրաժեշտ է խոչընդոտել, իսկ որոշակի դեպքերում՝ պատշաճ ձևով հատուցել կատարածի համար:

3. Հատկապես հասարակական վտանգավոր արարքները արգելվում են իրավական նորմերով, որոնք յուրաքանչյուրին պարտավորեցնում են չխախտել այն, ինչը վնաս է պատճառում հասարակությանը և նրա առանձին անդամներին: Այդ իսկ պատճառով հաստատված իրավական ասպեկտը խախտող (իր վրա դրված իրավական պարտականությունը չկատարող) սուբյեկտը կատարում է հակաիրավական արարք:

4. Մակայն յուրաքանչյուր հակաիրավական արարք իրավախախտում չէ: Անհրաժեշտ է, որպեսզի այդ արարքը հանդիսանա կոնկրետ սուբյեկտի ազատ կամային արարք, այսինքն՝ որպեսզի անձը գիտակցի, որ իր արարքը հակաիրավական է և կհանգեցնի բացասական հետևանքների, և բոլոր դեպքերում այն կատարել է: Այլ խոսքերով, անհրաժեշտ է, որ արարքի սուբյեկտը մեղավոր ընդունվի:

Մեղավորությունը և մեղսագրումը հանդիսանում են ոչ միայն իրավաբանական, այլ նաև փիլիսոփայական բարդ հասկացություններ:

Մեղսագիտակցությունը (մեղսունակությունը) պատասխանատվության անբակտելի տարրն է և դրա հետ հանդիսանում է իրավական հաղորդակցության անհրաժեշտ տարր: Խախտել իրավական արգելանքը կարող է միայն սուբյեկտը, ով հասկանում է իրանակացվող գործողությունների իմաստը և ղեկավարում իր վարքագիծը:

Բանը նրանում է, որ որևէ մեկին իր պարտականությունների կատարման պարտավորեցումը հնարավոր է միայն այն դեպքում, երբ սուբյեկտը ունակ է գործել նորմատիվ պահանջներին համապատասխան: Նման ունակությունը կապված է մարդու՝ իր ձևավորման բնականոն պայմանների դեպքում որոշակի տարիքում հաստատվող ինտելեկտուալ-հոգեբանական որոշակի վիճակի հետ: Իրավախախտի պարտականություններից մեկը կրելն է այն անբարենպաստ հետևանքները, որոնք սահմանված են իրավական նորմի սանկցիայով:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Կատարված արարքի համար իրավաբանական պատասխանատվություն կրելու նման ունակությունը անվանվում է մեղսունակություն:

Մեղսունակությունը հանդիսանում է մեղքի ծագման նախադրյալ, քանի որ անգործունակ մարդը չի կարող հանդիսանալ նաև մեղավոր: Մեղքը կարելի է սահմանել որպես անձի անզգուշավորության կամ դիտավորության ձևով կատարածի նկատմամբ հոգեբանական վերաբերմունք:

Իրավախախտման կազմը ընկած է իրավախախտման հիմքում: Իրավախախտման կազմի տակ ընկալվում է իրավախախտումների առանձին տարատեսակությունների առավել ընդհանուր և էական հատկանիշների համակարգը: Առանց նման հատկանիշների առկայության հնարավոր չէ

անձին իրավաբանական պատասխանատվության ենթարկել: Իրավախախտման կազմության մեջ ընդգրկվում են հետևյալ տարրերը. իրավախախտման սուբյեկտ, իրավախախտման սուբյեկտիվ կողմ, իրավախախտման օբյեկտ, իրավախախտման օբյեկտիվ կողմ:

Իրավախախտման կազմը (փաստացի կողմը) և իրավական նորմը (նորմատիվ կողմը) հանդիսանում են իրավաբանական պատասխանատվության հիմքերը:

¹ Մանրամասն տե՛ս Кудрявцев В.Н. Стратегия борьбы с преступностью. М., 2003.

² Տե՛ս Липинский Д.А., Хачатуров Р.Л., Шишкин А.Г. Меры юридической ответственности. М., 2014, С. 162- 163.

Ванине Овсепян

Соискатель института философии, социологии и права
Национальной Академии Наук Республики Армения

РЕЗЮМЕ

Правонарушение и юридическая ответственность

В данной статье рассматриваются теоретические и практические проблемные аспекты правонарушения и юридической ответственности.

Ключевые слова: *правонарушение, юридическая ответственность, правовой механизм, система права, правоотношение.*

Vanine Hovsepyan

Applicant of the Philosophy, Sociology and Law Institute
of the National Academy of Sciences of the Republic of Armenia

SUMMARY

Offense and Legal Liability

The theoretical and practical problems connected with the interrelation of offense and legal liability are thoroughly discussed in the present article.

Keywords: *offense, legal liability, legal mechanism, systems of law, legal relationship.*